

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у
Національній академії внутрішніх справ, ДП-680, м.
Київ, пл. Солом'янська, 1

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Даніч Євгенії Олександрівни, підготовлену на тему «Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» та подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (Київ, 2018)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку державності в Україні характеризується прагненням до стандартів європейської спільноти, впровадження демократичних інституцій, удосконалення чинного законодавства. Національна юридична система знаходиться у стані перманентного реформування. Демократичні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, мають стосуватися й забезпечення прав і свобод людини у галузі кримінального судочинства. На сьогодні суттєві зміни відбуваються і в кримінальному процесуальному законодавстві. Кардинальні зміни спрямовані на впровадження реальних змагальних засад, побудову нової моделі кримінального провадження. Реформування стосуються, безумовно, й органів досудового розслідування, а також тих засобів, прийомів та методів, що ними використовуються. Заслугою криміналістики вважається те, що вона виробляє найбільш оптимальні засоби щодо збирання доказової інформації. Свого часу саме за допомогою криміналістичних досліджень в процесуальному законодавстві з'явилася нова слідча (розшукова) дія – слідчий експеримент (відтворення обстановки та обставин події).

У даному аспекті дисертаційне дослідження Є. О. Даніч «Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» є актуальним. Актуальність поданої дисертаційної праці визначається необхідністю комплексного висвітлення цієї тематики в контексті сучасних правових реалій, особливостей розслідування злочинів за сучасних умов, що враховуватиме різноманіття галузей знань, використання яких є необхідним під час кримінального провадження (с. 15).

ВРСЛЗ НАВС			
Вх. №	5974		
"28"	12	20	18 р.
кількість аркушів:			
осн. док.	5	Додаток	—

Тематика пропонованої дисертації узгоджується із Основними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 р.). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 листопада 2014 року (протокол № 22) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1011, 2014 р.) (с. 15, 16).

Метою підготовленої дисертаційної роботи є «формування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» (с. 16).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети під час виконання дисертаційного дослідження було застосовано систему загальнонаукових і спеціальних методів (методи формальної логіки – аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування); спеціально-правові методи (порівняльно-правовий та історико-правовий); системно-структурний; системного аналізу; статистичний, соціологічний та ін.). Емпіричну базу дослідження складають результати узагальнення слідчої практики, отримані внаслідок вивчення 126 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 115, 118, 121, 186, 187, 190, 276 КК України здійснювалось протягом 2015–2017 років за умови проведення слідчого експерименту (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ); анкетування 144 слідчих, 60 інспекторів-криміналістів Національної поліції України та 106 судових експертів Експертної служби МВС України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Харківська, Хмельницька, Черкаська області, м. Київ) (с. 17, 18).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів поданого на розгляд дослідження полягає в тому, що дисертація є першою науковою працею в якій «комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» (с. 18).

Здійснений аналіз змісту дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про наявність певних елементів наукової новизни (с. 18-20). На наше переконання, найбільш важливими науковими положеннями у рецензованій дисертації є:

- визначення співвідношення понять «спеціальні знання» та «спеціаліст» у контексті використання їх під час проведення слідчого експерименту;
- пропонування законодавчого тлумачення змісту спеціальних знань і уточнення щодо визначення поняття спеціаліст і формулювання відповідних доповнень до КПК України (зокрема, до ч. 1 ст. 71 КПК України);
- розроблення криміналістичної рекомендації щодо використання консультативної допомоги спеціаліста в процесуальній формі (письмові пояснення) під час проведення слідчого експерименту з процесуальним оформленням їх як додатків до протоколу слідчої (розшукової) дії, відповідно до вимог п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України;
- пропозиції щодо законодавчого унормування слідчої (розшукової) дії, регламентованої ст. 240 КПК України, відповідно до виконуваних завдань та організаційно-тактичних особливостей проведення, що передбачає два види: власне «слідчий експеримент» і «перевірка показань на місці», для чого слід доповнити КПК України ст. 241-1 «Перевірка показань на місці»;
- формулювання положення щодо необхідності процесуального оформлення рішення слідчого про залучення спеціаліста до проведення слідчого експерименту окремою постановою, що спрямовано на забезпечення належного порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії;
- розгляд використання спеціальних знань як складової тактики слідчого експерименту за етапами проведення слідчого експерименту тощо.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані у дисертації відображено у 15 наукових публікаціях, з них 5 статей, опубліковано у виданнях включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття в зарубіжному науковому виданні, 9 – тези наукових доповідей, опубліковані за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах (с. 5, 6, 10, 11, 21, 22, 197, 198). Результати дисертаційного дослідження

впроваджені у законотворчу, правозастосовну, науково-дослідну діяльність та навчальний процес, що підтверджено відповідними актами впровадження (с. 20, 21, 232-238).

Теоретичні положення та матеріал дисертаційного дослідження викладено у логічній послідовності. За своєю структурою дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (219 найменувань на 22 сторінках) і 5 додатків (на 23 сторінках). Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. Загальний обсяг дисертації – 238 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 181 сторінка.

У **першому розділі** дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту», який містить три підрозділи, визначено стан наукових досліджень, проаналізовано кримінальну процесуальну регламентацію цієї слідчої (розшукової) дії та встановлено специфіку застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні, а також з'ясовано завдання та форми використання спеціальних знань щодо проведення слідчого експерименту.

Заслужовує на увагу історичний підхід дисертанта до розгляду проблеми зародження інституту спеціальних знань та залучення спеціаліста (обізнаної особи) до судового провадження. Викликає певний науковий інтерес й розгляд історичного генезису щодо використання судового та слідчого експериментів під час розслідування і судового розгляду. Необхідно погодитися з автором у тому, що використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту дає змогу пізнати сутність явищ, за якими спостерігають, а також ознаки й стан різних об'єктів, що мають значення для розслідування (с. 32).

Під час дослідження автор звертається до процесуальної регламентації статусу спеціаліста, визначення певного співвідношення експерта, спеціаліста та інших осіб у використанні спеціальних знань. У роботі ретельно розглядається процесуальна сутність слідчого експерименту. Автор правильно акцентує увагу на доцільності виокремлення такого виду слідчого експерименту, як перевірка показань на місці. Аргументовано необхідність залучення спеціаліста до участі в слідчому експерименті і наведено певні аргументи. У цьому розділі дисертації автор також визначає завдання та форми використання спеціальних знань (види або

форми використання допомоги спеціаліста) під час проведення слідчого експерименту (технічна, консультаційна, довідкова, інформаційна, організаційно-технічна) (с. 76).

У другому розділі «Організаційно-тактичні засади використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту», який складається з трьох підрозділів, і охоплює розгляд питань пов'язаних із використанням спеціальних знань під час підготовки до проведення слідчого експерименту (с. 86-102), на його робочому етапі (с. 102-122) та фіксації й оцінювання його результатів (с. 122-139). У цій частині роботи дисертант визначив можливості використання спеціальних знань на різних стадіях (етапах) слідчого експерименту.

Дисертантом підкреслено значення у використанні «письмових пояснень спеціалістів», які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, як додатки до протоколу (с. 132). Розглянуто також й нову форму залучення спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту – консультативну й довідкову діяльність обізнаних осіб, що полягає в наданні слідчому первинної інформації, яка допоможе зорієнтуватися в слідчій ситуації. Консультації та довідки можуть надавати як у письмовій, так і в усній формах (с. 134).

У третьому розділі «Напрями вдосконалення використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту», який складається з трьох підрозділів, і охоплює висвітлення питань щодо удосконалення використання спеціальних техніко-криміналістичних знань (с. 143-158), спеціальних психологічних знань (с. 159-172), спеціальних знань з інших галузей під час слідчого експерименту (с. 173-186).

У даному розділі автор звертається до диференціації та аналізу різних науково-технічних засобів, які використовуються під час слідчого експерименту. При цьому, дисертант робить висновок, що «у переважній більшості випадків спеціаліста залучали до проведення слідчого експерименту з метою його техніко-криміналістичного забезпечення» (с. 147). У цьому відношенні звернуто увагу на таких осіб, як інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) (с. 147-149) та судовий експерт – працівник Експертної служби МВС України (якого залучають як спеціаліста) (с. 149-152).

Достатнє місце в роботі приділено використанню спеціальних психологічних знань під час слідчого експерименту. Акцентовано увагу на визначенні сутності психологічної консультації (с. 162, 163), залученні спеціаліста-психолога до участі в слідчому експерименті (с. 164), поділі слідчого експерименту – на психологічний та тактичний (с. 169, 170).

У дисертації висвітлюються також й проблеми щодо використання спеціальних знань з інших галузей, що «обумовлено характером розслідуваного злочину та видом слідчого експерименту» (с. 173). У цьому аспекті розглянуто можливості проведення слідчого експерименту під час розслідування ДТП (с. 175-184), заподіяння тілесних ушкоджень (с. 184-185) тощо.

В цілому дисертаційне дослідження Є. О. Даніч має достатній ступінь обґрунтованості сформульованих теоретичних висновків та зроблених пропозицій щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту. Висновки, рекомендації та пропозиції підтверджені емпіричними, інформаційними, статистичними та іншими даними. Дисертантом використано достатньо широке коло літературних джерел (219 найменувань).

Автореферат дисертації ґрунтовно відображає її зміст, надає повне уявлення про теоретичну і практичну значущість дисертаційної праці.

Все зазначене дозволяє позитивно оцінити розглядуване дисертаційне дослідження, самостійність його виконання, належний теоретико-методологічний рівень, достатність елементів наукової новизни. В цілому загальна позитивна оцінка рецензованої наукової праці Є. О. Даніч дозволяє звернути увагу й на спірні або дискусійні положення, а також висловити окремі зауваження:

1. Дисертант справедливо зазначає, що чинний КПК України передбачив низку нововведень, зокрема й стосовно слідчих (розшукових) дій, а саме – запровадження слідчого експерименту (с. 27). Необхідно констатувати, що у ст. 240 КПК України регламентовано порядок його проведення. Хоча норма виписана у такий спосіб, що фактично мова йде про гібридну слідчу (розшукову) дію, про певне поєднання «відтворення дій, обстановки, обставин» та «проведення необхідних дослідів чи випробувань». У ч. 1 ст. 240 КПК України вказано, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий

експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. У даному разі вбачається певне змішання різних за своєю сутністю двох слідчих (розшукових) дій: слідчого експерименту і перевірки показань на місці. Ці дії відрізняються за своїм порядком проведення, застосовуваними прийомами, методами і засобами. Їх криміналістична сутність відмінна. Процесуальна регламентація перевірки показань на місці як самостійної слідчої дії є необхідністю. На такий стан звертає увагу й дисертант (с. 49-52). Автор прямо вказує, що поділяє «думку вчених, згідно з якою слідчий експеримент і перевірка показань на місці мають суттєві відмінності...» (с. 52). У подальшому дисертант ще раз підкреслює, що перевірка показань на місці «передбачає використання специфічного методу отримання інформації» (с. 113). Але в тексті дисертації фактично не визначено відмінностей щодо залучення спеціалістів під час слідчого експерименту та перевірки показань на місці;

2. На с. 105, 106 дисертації автор звертається до організаційно-тактичних особливостей використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту. З цією метою піддано аналізу різні види слідчого експерименту (с. 106-110), на підставі чого були сформульовані певні криміналістичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час цієї слідчої (розшукової) дії (с. 111). У тексті роботи вбачається намагання автора визначити роль спеціаліста у застосуванні окремих тактичних прийомів (с. 115, 116), формулюванні запитань учасникам кримінального провадження (с. 118). Разом із тим, залишилася не визначеною функціональна роль різних спеціалістів щодо формування тактичної платформи слідчого експерименту, проведення тактичних комбінацій (систем тактичних прийомів). Важко погодитися з автором у тому, що спеціаліст використовує такі тактичні засоби, як: «здійснювати технічну допомогу під час проведення дослідів», «коригувати досліди чи випробування», «оцінювати підсумки (результати)» тощо (с. 118);

3. У підрозділі 2.3. дисертаційного дослідження зосереджено увагу на стадіях фіксації та оцінювання результатів слідчого експерименту. При цьому, підкреслено важливість використання спеціальних знань на стадії оцінювання результатів (с. 137-139). Треба зазначити, що це розумова діяльність, яка ґрунтується на внутрішньому переконанні суб'єкта. У цьому сенсі деяку допомогу цьому суб'єкту

(у певних межах) може надавати й спеціаліст. Але, якщо говорити про результати діяльності, то її оцінка передбачає визначення ефективності чи неефективності слідчої (розшукової) дії, врахування допущених помилок. У даному дослідженні було б важливим здійснити типізацію слідчих помилок під час проведення експериментальних дій (організаційних, тактичних, методичних та ін.);

4. У підрозділі 3.2. дисертації автор звертається до удосконалення використання спеціальних психологічних знань під час проведення слідчого експерименту. Викликає заперечення підхід дисертанта відносно того, що спеціаліст-психолог має право «проводити спостереження, *досліди*, консультувати зі спеціальних питань...» (с. 164). Далі, у роботі вказано, що під час слідчого експерименту психолог може спостерігати за психологічними особливостями поведінки підозрюваного (жести, міміка, хвилювання, розгубленість тощо), ставити йому запитання, *проводити експерименти*, унаслідок чого він з високою ймовірністю може вказати місцезнаходження речових доказів (с. 167). Необхідно зазначити, що об'єктом дослідження психолога є психіка людини, її психічні прояви. Вивчення психічних властивостей, процесів та станів особистості в процесі судочинства (кримінального провадження) виключає експериментування (крім досліджень, проведених у процесі судово-психологічної експертизи). Тому, й під час слідчого експерименту не допускається експериментування з психікою людини;

5. На нашу думку, доволі сумнівним є поділ видів слідчого експерименту на – психологічний й тактичний (с. 169). Психологічний експеримент – передбачає перевірку певних психологічних рис свідка, обвинуваченого тощо (с. 169). У цьому разі, із врахуванням психологічного інструментарію, стимульного матеріалу, психологічних методик – доцільно провадити судово-психологічну експертизу. Окремим видом слідчого експерименту, за позицією дисертанта, є тактичний експеримент, тобто специфічний, заздалегідь запланований перехід сукупності оперативних дій у процесуально-фіксуєчу слідчу дію – слідчий експеримент для встановлення дій осіб, причетних до вчинення правопорушення...». При цьому автор вказує, що виокремлення тактичного експерименту як різновиду слідчого є доцільним (с. 170). З такою позицією складно погодитися, оскільки, по-перше, в даному разі відбувається певне перетворення оперативно-розшукової діяльності в

слідчу. По-друге, з 2012 р. за КПК України передбачено проведення негласних слідчих (розшукових) дій в межах досудового провадження.

Сформульовані зауваження, у переважній більшості, мають дискусійний характер і тому, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку розглядуваної дисертаційної праці.

Все викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто дисертантом, розв'язує конкретне наукове завдання, а також є актуальним, завершеним і таким, що має теоретичну і практичну значимість. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор Євгенія Олександрівна Даніч заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

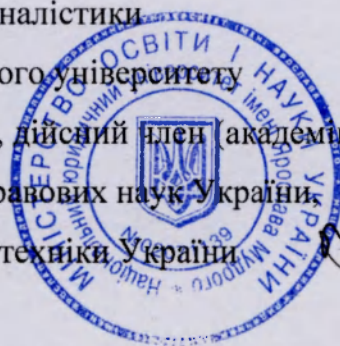
завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, дійсний член (академік)

Національної академії правових наук України,

заслужений діяч науки і техніки України

 В. Ю. Шепітько

